

№ 11 (268)
Сакавік 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

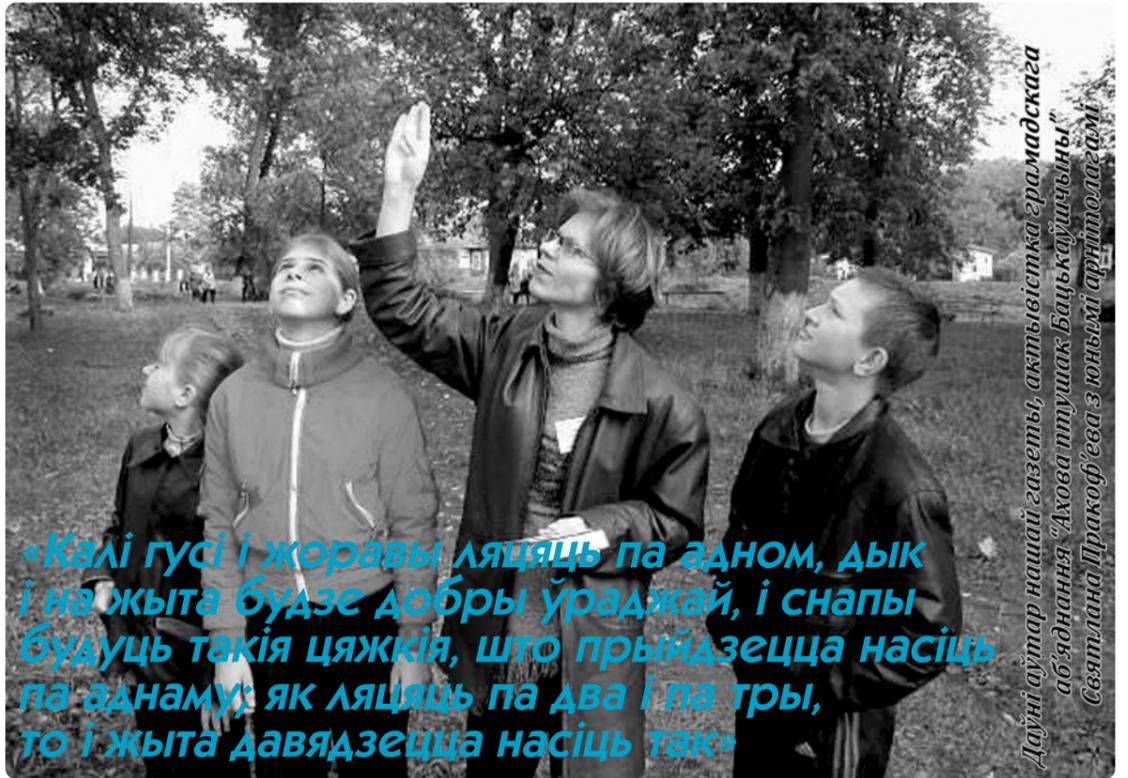
- Праект: музей айчыннай авіяцыі – стар. 3
- 1000-годдзе зварот Аргкамітэта – стар. 4
- Пошукі: пазнайце будынак і раскажыце пра чалавека – стар. 5

На тым тыдні...

● **11 сакавіка** ў Музеі гісторыі і культуры Беларусі выступіў вядомы бард і паэт Алесь Камоцкі разам з сваім бэндам і песнямі. Прагучалі песні з музычнага праекта «**3 бацькоўскай кружэлкі**» (у ім сабраныя папулярныя песні савецкіх часоў, пераспяваныя па-беларуску), а таксама старыя і новыя творы з іншых праграмаў. «Для мяне гэта, – прызнаецца Камоцкі, – самы незвычайны выступ у жыцці. За дваццаць гадоў даводзілася граць у розных месцах, нават у турме і на сходцы ў бандзюкоў, а вось у музеях яшчэ не было. Але тым больш цікава паспрабаваць нешта новае». Усе, хто набыў квіток на канцэрт, атрымалі магчымасць да пачатку выступу без дадатковай платы наведаць іншыя экспазіцыі музея.

● У Полацкай мастацкай галерэі адбылося адкрыццё выстаўкі Наталлі Івановай «**Вандроўка ў мару**». «Хутчэй за ўсё мае творы нагадаюць дзяцінства. Дзіця – гэта чыстая, несапсаваная душа... І я хачу, каб ваша душа на нейкі час стала такой, як была ў маленстве», – кажа мастачка. Яе працы, апроч Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка, знаходзяцца ў калекцыях у Расіі, Італіі, Літвы, ЗША, Нідэрландаў. «У наш няпросты час галоўнае, каб не надышоў крызіс духоўны, – зазначыў яе муж Рыгор Іваноў. – Мастацтва дапамагае, і часам атрымліваецца насуперак: чым цяжэй, тым святлейшае мастацтва. Вось так і з'явіўся наш накірунак – усмешліва-летуценны».

● Аددзяленне Пасольства Швецыі ў Мінску пры падтрымцы Шведскага Інстытута ў Карціннай галерэі Г.Х. Вашчанкі ў Гомелі **11 сакавіка** адкрыла персанальную выстаўку знакамітага шведскага **фатографіста Енца Ластхейна «Белае мора – Чорнае мора»**. Ягоныя панарамы адлюстроўваюць разнастайныя краявіды і іх насельнікаў. І дзесьці ў самай сярэдзіне гэтых суровых, велічных, брудных ці рамантычных карцінаў існуе непрыкметная мяжа, што раздзяляе людзей. Гэтая мяжа таксама здольная акрэсліць прастору, уключна з тым, што ёсць, і тым, што яшчэ будзе. Гэтыя карціны пра ўсходнюю мяжу Еўрасаюза, пра жыццё ў Трансільваніі, Расіі, Беларусі і Украіне. Пра тое, што мы звыкла разумеем як сутыкненне Усходу і Захаду. Доўжыцца выстаўка да 5 красавіка.

«Калі гусі і жоравы ляцяць па адном, дык і на жыта будзе добры ўраджай, і снапы будуць такія цяжкія, што прыйдзеца насіць па аднаму; як ляцяць па два і па тры, то і жыта давядзецца насіць так»

Дары аўтар нашай газеты, актывістка грамадскага аб'яднання «Ахова птушак Бацькаўшчыны» Святлана Пракоф'ева з юнымі арнітолагамі

Асташына Яна Булгака

Першае ўзгаданне ў дакументальных гістарычных крыніцах пра вёску датуецца 1401 годам. Спачатку гэтае сяло было «дваром», які належаў князю Вітаўту, пасля ён падараваў яго свайму брату Жыгімонту. У 1428 годзе пажыццёвай уладальніцай гэтай вёскі становіцца жонка Вітаўта Ульяна. А пасля Асташынам валодалі іншыя, досыць вядомыя ў беларускай гісторыі асобы – князі Чаргарыйскія, Саламярэцкія, Ян Кішка ды інш. З XVII стагоддзя гаспадарамі сталі Радзівілы.

У другой палове XIX стагоддзя Асташына ўжо даволі вялікая вёска: тут налічвалася больш за 100 двароў, была царква, приходская школа, карчма і тры млыны. У 1909 годзе асташынцаў было больш за тысячу чалавек.

У 2001 годзе з нагоды 600-годдзя ў Асташыне ладзіцца вялікае «Свята вёскі». Тут сабраліся прадстаўнікі мясцовай улады, госці. Усе прысутнічалі на канцэрце мастацкай самадзейнасці, весяліліся, танцавалі, спявалі, урачыста ўшаноўвалі лепшых працаўнікоў ды мяс-

цовых народных майстроў. Трэба адзначыць, што вялікая пашана была аддадзена маладым сем'ям, якія «дзе нарадзіліся, раслі, вучыліся – там і прыгадзіліся». Ім урачыста былі ўручаны ўзнагароды і сувеніры.

Таксама ў Асташыне прайшоў міжнародны фотапленэр «Беларускі шлях Яна Булгака». Усе ўдзельнікі належна ўспаміналі слыннага майстра краязнаўчай фатаграфіі, этнографіста, фальклорыста, прафесара Віленскага ўніверсітэта. Ян Булгак нарадзіўся больш за 125 гадоў таму ў прастай асташынскай сям'і. У вёсцы і цяпер шануюць памяць пра вядомага земляка. Гісторыкі адзначаюць: «Гэтая вёска некалі князям належала, а свету фотамайстра падаравала...».

(Заканчэнне на стар. 2)

Ян Булгак

3 выданняў краязнаўчай краіны

Гран-пры
з Запаляр'я

З такой узнагародай з горада Мурманска вярнуўся на радзіму сямейны аматарскі калектыў «Гасцінец» Ракаўскага СДК, які стаў удзельнікам 2-га Міжнароднага фестывалю сямейнай творчасці «Палярныя зоркі», прысвечанага Году сям'і ў Расійскай Федэрацыі. Па запрашэнні камітэта па культуры і мастацтве Мурманскай вобласці ў фестывалі прынялі ўдзел лепшыя сямейныя творчыя калектывы Кольскага паўвострава, паўночна-ўсходняга рэгіёну Расіі і Рэспублікі Беларусь.

Нашу краіну прадстаўлялі сямейны ансамбль «Жытніца» з Магілёўскай вобласці і ансамбль «Гасцінец» – аматарскі калектыў сям'і Лямбовічаў з Ракава. Сямейны калектыў, у складзе якога 15 удзельнікаў, існуе ўжо больш за 25 гадоў і з'яўляецца пераемнікам музычных традыцый роду Лямбовічаў. Дзяды і прадзеды стваралі музычныя інструменты, пра што сведчаць адпаведныя дакументы. Аснову калектыва складаюць родныя сёстры Аляксандра, Лізавета і Хрысціна. Першая – дырэктар Ракаўскага СДК, другая – кіраўнік дзіцячага фальклорнага ансамбля, трэцяя – рэжысёр. Разам кіруюць, разам займаюцца творчасцю. За

Ракаўскі
шлях

Культурна-асветнае выданне Ракаўскага краю.
№3 (41) верасень-снежань 2008 г.

Мой родны кут, як ты мне мілы...
Якуб Колас

апошнія 10 гадоў ансамбль папоўніўся прадстаўнікамі малодшага пакалення – дзецьмі сясцёр.

Сямейны ансамбль вядзе актыўную канцэртную дзейнасць, мэта якой – папулярныя зацыя беларускай народнай песні. Разнастайны і яго рэпертуар: каляндарна-абрадавыя і сямейна-абрадавыя беларускія народныя песні, дзіцячы фальклор, бытавыя танцы і карагоды. Энтузіязму, з якім сёстры вядуць пошук старадаўніх песень і танцаў, можна толькі пазайздросціць. Яны адраділі варыянты традыцыйнага касцюма валоўжынскага рэгіёну. «Гасцінец» актыўна ўдзельнічае ў культурным жыцці раёна і вобласці, выступае і за мяжой.

У творчай сям'і з Ракава шмат іншых захапленняў. Так, старэйшая сястра Аляксандра займаецца вышыўкай і вязаннем, Лізавета – жывапісам, партрэтнай графікай і выцінанкай. Хрысціна з вялікім майстэрствам шые і пляце паясы.

Гэтаму рамяству яна вучыць дзяцей у гуртках, што працуюць на базе мясцовага Дома культуры. Не адстаюць ад іх і дзеці: сын Лізаветы Станіслаў захапляецца саломалляцтвам і разбой па дрэве, малодшыя Дамінік і Сабіна – дробнай пластыкай з гліны. Тканя паясы, самаробныя лялькі, саламяныя «паўкі» і птушкі-выцінанкі, маляўнічыя пейзажы, створаныя рукамі дарослых і дзяцей сям'і Лямбовічаў, упрыгожылі выстаўку дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, якая ў межах фестывалю праходзіла ў Мурманскім абласным цэнтры мастацкіх рамястваў.

Падчас гала-канцэрта «Палярныя зоркі» ў Вялікай зале Мурманскай абласной філармоніі кожная сям'я атрымала дыплом фестывалю і каштоўныя падарункі. Аднагалосна Гран-пры прысудзілі ансамблю «Гасцінец» з Ракава.

(Паводле газеты
«Ракаўскі шлях».
2008, № 3)

Рэха над Гарыню

Імчыць машына, за рулём вопытны вадзіцель і музыка Мікола Юрчанка. Толькі б не спазніцца! «Мікола, хутчэй», – хвалюецца аўтар і рэжысёр тэлеканала «Лад» Марыя Арэх.

Ужо бачым хаты Давыд-Гарадка, што на Століншчыне Брэсцкай вобласці, прыгажуню Гарыню.

...На лодках сядзяць спявачкі, музыкі – гэта мастацкі гурт з новай праграмай. Яшчэ здалёк пачынаем іх здымаць. І спявае душа беларусаў пра любімы край, родныя мясціны. Далёка па рацэ адгукаецца рэхам песня.

А потым ціха стала над Гарыню. Спявачкі ўзгадалі любімую песню Васіля Дзмітрыевіча Ліцвінкі, знакамітага даследчыка, які нарадзіўся ў

вёсцы Церабяжоў, збіраў тут мясцовы фальклор і дапамагаў самадзейным артыстам, выхоўваў новыя таленты:

*Калі каліна цвіла,
То не ламай каліну.
Калі ў салдатах ты не быў,
То не чапай дзяўчыну.
Я памятаю той жа час,
Ты плакала за мною.
На развітанне раз у раз
Махала хусціною.*

Натхнёна працуюць Надзея Абрамчук, Андрэй Клімовіч і Ігар Траццяк, бо іх праграма «Спявай, душа!» нагадала нам пра чалавека, які любіў Беларусь, таленавітых людзей.

*Мікола КОТАЎ,
вядучы тэлеперадачы
«Спявай, душа!»*

«Будзе і на нашай вуліцы свята...»

Падпісацца на «Краязнаўчую газету»
можна з любога месяца

Індывідуальная
Індэкс 63320

1 месяц 4 500 руб.
3 месяцы 13 650 руб.
6 месяцаў 27 300 руб.

Ведамасная
Індэкс 633202

1 месяц 4 725 руб.
3 месяцы 14 175 руб.
6 месяцаў 28 350 руб.

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

Краязнаўчая газета

Колькасць
камлектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

на газету

63320
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камлектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

Асташына Яна Булгака

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Мінула некалькі гадоў пасля маёй сустрэчы са старшынёй Асташынскага сельсавета В.В. Гайшун, на якой яна мне расказала:

– На ўсёй тэрыторыі сельсавета жыве больш за тысячы чалавек.

– А ў самім Асташыне?

– Як ні сумна, засталася толькі 94 жыллыя двары.

– А што засталася з сацыяльна-побыву?

– Была базавая школа, яе нядаўна закрылі з-за малой колькасці дзяцей. Пяцірач дзетак спецаўтобус возіць у суседнюю вёску Вераб'евічы. Там якраз знаходзіцца адміністрацыя мясцовага сельгаспрадпрыемства «Агра-Камунар», пабудаваны новыя дамы для маладых спецыялістаў. Гэта гаспадарка лічыцца адным з лідэраў у раёне (старшыня В.Л. Кавальчук), на яе базе плануецца будаўніцтва новага аграгарадка. У Асташыне ў асноўным засталіся дажываць свой век пенсіянеры. Праўда, працую яшчэ магазін, бібліятэка-клуб, ФАП.

– Колькі ў вашым сельсавеце засталася ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны?

– Толькі Уладзімір Іванавіч Швед, 1924 г.н. Жыве адзін. Дзеці з сям'ямі жывуць у іншых вёсках нашага раёна, але часта наведваюць, дапамагаюць. Мы, па неабходнасці, дапамагам.

Я ў гэты ж дзень наведваў сядзібу вэтэрана. Уладзімір Іванавіч ахвотна згадзіўся на размову:

– Вось, пакуль што на сваім хаду, – з прыемнай усмешкай сказаў Уладзімір Іванавіч. – Застаўся адзін, жонка памерла 10 гадоў таму. З ёй мы мелі трох дзяцей. Дачка Святлана была замужам, трагічна загінула; два сыны, таксама жанаты, жывуць і працуюць жывёлаводамі на фермах у суседніх вёсках. Валодзя жыве ў вёсцы Нягневічы. Там яны, як маладыя спецыялісты, атрымалі жыллё. Мікола жыве і працуе на ферме ў вёсцы Басіна. Яго жонка працуе заатэхнікам. М'яне, канечне, радуе, што мае дзеці ў сямейным дабрабыце, працаўладкаваны. А гэта асноўнае ў наш час на вёсцы.

– А колькі ў Вас унукаў, можа, ужо праўнукі ёсць?

– Ужо 7 унукаў расце і 2 праўнукі! Як з'едуцца ўсе, дык гудзіць цэлы аркестр.

– Ну, а колькі слоў пра ваеннае ліхалецце. Дзе ваявалі? Дзе сустрэлі доўгачаканую перамогу?

– Давялося ваяваць на 3-м Украінскім фронце ў званні сяржанта асобнай тэлеграфна-будаўнічай роты сувязі. І ніводнай драпіны. Кажуць, што ў кашулі нарадзіўся. Гора зазналі. Было многае: і раненні, і смерць на маіх вачах, але мяне Бог сцярог. Перамогу сустрэў у аўстрыйскім горадзе Брук. Вось па сённяшні дзень жыву на сваёй роднай зямлі, цешуся сваімі дзеткамі, унукамі, праўнукімі. Галоўнае, каб гэта ліхалецце больш не паўтаралася.

...Шкада, што вёска з даўняй слаўнай гісторыяй памірае, а хутка і зусім не зможа пахваліцца новымі годнымі сынамі зямлі сваёй...

Яўген ЛАПЦЕЎ

Музей галіны

2008 год быў юбілейным для Грамадзянскай авіяцыі Рэспублікі Беларусь. Авіатары адзначалі 75-годдзе з дня яе нараджэння. 7 лістапада 1933 года адбылося ўрачыстае адкрыццё Мінскага аэрапорта. А ў красавіку 1934 года на аэрадроме г. Мінска прыямліліся першыя тры самалёты По-2, якія паклалі пачатак развіццю паветранага транспарта ў краіне.

7 ліпеня 1936 года на мінскім аэрадроме сеў самалёт К-5 пад кіраваннем пілота С.І. Рабушэнкі. Так пачаліся рэгулярныя паштова-пасажырскія рейсы паміж Мінскам і Масквой.

З кожным годам папаўняўся самалётны парк новымі самалётамі С-2, П-5, Р-6 і авіяспецыялістамі. Адкрываліся новыя пасадачныя пляцоўкі і аэравакзалы ў Беластоку, Пінску, Баранавічах, Гомелі, Вілейцы. Таму 17 ліпеня 1940 года бало аб'яўлена пра стварэнне самастойнай Беларускай авіягрупы Грамадзянскага Паветранага Флоту (ГПФ).

У 1940 годзе ў Гомелі ствараецца вучэбнае падраздзяленне па падрыхтоўцы авіяцыйных кадраў. Сярод яго выпускнікоў міністр грамадзянскай авіяцыі СССР В.П. Бугаёў, Герой Сацыялістычнай Працы вядучы лётчык-выпрабавальнік Г.А. Нікіфараў ды многія іншыя.

У пачатку Вялікай Айчыннай вайны ў асноўным з беларускіх авіятараў фарміруецца Асобая Заходняя авіягрупа ГПФ, 62-гі ды 105-ты авіяпалкі. За праўленую ў баях адвагу, мужнасць і гераізм яны атрымліваюць назву гвардзейскіх. 120-ты гвардзейскі «Інстэнбургскі» авіяполк ГПФ за ўзорнае выкананне заданняў, пры авалоданні горадам ды крэпасцю Кёнігсберг быў узнагароджаны ордэнам Аляксандра Неўскага.

Вялікі ды слаўны шлях прайшоў 62-гі гвардзейскі авіяполк, які ваяваў пад Сталінградам, Яльцом, Арлом, Бранскам, прымаў удзел у вызваленні Гомеля, Мазыра, Бабруйска, Пінска, Брэста. Яму была прысвоена ганаровая назва «Лодзінскі».

Подзвігу беларускіх лётчыкаў слава і памяць. Прыкладам можа служыць мужнасць маёра Т.А. Кавалёва. Толькі ў перыяд бітвы за Маскву ён здзейсніў 250 вылетаў. Паранены ў руку Кавалёў вывеў пашкоджаны самалёт на баявы курс ды скінуў запальную бомбу на штаб фашысцкай дывізіі. Кавалёў далацеў да базы. Тэхнікі налічылі на самалёце трыста прабоін. За ратныя подзвігі лётчык атрымаў званне Героя Савецкага Саюза і іншыя ўзнагароды.

Лётчыкі 105-га гвардзейскага палка праславілі сябе пры абароне Масквы, вызваленні Беларусі, Прыбалтыкі, Польшчы, у небе фашысцкай Германіі. Беларусы памятаюць лётчыка А. Мамкіна, які, вырастаючы дзяцей, пасадзіў палаючы самалёт, а сам загінуў ад апёкаў.

За галаву лётчыка Н.І. Жукава гітлераўцы абыцалі 50 тысяч марак і маёнтак з надзелам зямлі. Настолькі адчуваць былі яго ўдары з паветра.

Пасля вайны авіятары 105-га гвардзейскага палка перадаюцца Беларускаму ўпраўленню Грамадзянскай Авіяцыі. Таксама на радзіму вяртаюцца авіятары з іншых палкоў.

Нам, пілотам 1950–1960-х, выпала шчасце лятаць разам з удзельнікамі вайны В.С. Палзуновым, А.Я. Няклюдывым, Н.І. Кавальчук, У.С. Дзянісавым ды многімі іншымі. Здыўляла сціпласць гэтых людзей. На лётнай форме не было нават ордэнаў калодак. Не разказвалі яны і пра свае подзвігі. Адночы на целе пілота-інструк-

тара У.С. Дзянісавыя ўбачыў шрам ад раны. Уладзімір Сямёнавіч раскажаў, як пры вывазе дзяцей з партызанскай зоны быў паранены, але давёў самалёт да Масквы.

Прайшоў час ды пайшлі з жыцця многія лётчыкі – ветэраны вайны. Дзякуючы ім і наступным пакаленням авіятараў Беларускае ўпраўленне ГА заўсёды займала прызавыя месцы сярод іншых упраўленняў аэрафлота па выніках працы і бяспекі палётаў. Вялікую дапамогу ў развіцці беларускай аві-

пра адносіны новых чыноўнікаў да авіяцыі і яе працаўнікоў гаворыць факт знішчэння сімвалічнай скульптуры лётчыка эпохі Валерыя Чкалава. Яна стаяла на вуліцы Чкалава, непадалёку ад аэравакзала і быццам бы замяніла будаўніцтву дарогі. Не, скульптуру не перанеслі ні на тэрыторыю авіяцыйнага каледжа, ні аэраклуба, ні вучэбнага цэнтра па перападрыхтоўцы лётнага складу, дзе ў адным з пакояў быў размешчаны маленькі музей БУГА. Скульптуру знішчылі. Уявіце: экіпажу Чкалава ёсць стэла ў ЗША ў горадзе Ванкувер, а ў Мінску на вул. Чкалава скульптуры быццам не месца. Рассеклі яе каўшом экскаватара напалову, адсеклі рукі, і ўпала верхняя палова тварам у грязь. Пажылы камандзір самалёта з мінскага авіятрада не даў зведзі на сметнік скульптуру пілота і часткова адрэстаўраваў і выратаваў яе. Аднак, быў ліквідаваны пакой славы мінскага аб'яднанага атрада, перастаў існаваць і музей авіяцыі.

Ветэраны авіяцыі захавалі частку экспанатаў музея. Горш

3 марай пра музей авіяцыі

яцы аказаў урад краіны і першы сакратар ЦК КПБ П.М. Мацэраў.

У той час у славіў Беларусь і доктар тэхнічных навук, двойчы Герой Сацыялістычнай Працы, авіяканструктар П.В. Сухі – ураджэнец Віцебскай вобласці. Ён стаў канструктарам 50-ці мадэляў самалётаў, больш 20 з якіх выпускаліся серыйна. На самалётах яго канструкцыі ўстаноўлены рэкорды свету па далечыні, хуткасці і вышыні палёту. І зараз самалёты СУ ахоўваюць неба нашай краіны.

Крызіс 1990-х гадоў нанёс вялізную матэрыяльную шкоду авіяцыі Рэспублікі Беларусь і маральную шкоду яе

ідучы справы з самалётамі, што неабходны для музея. У 1954 годзе мы выконвалі лётную праграму на вучэбна-трэніровачным самалёце УТ-2. Гэты тып самалётаў даў нам пуцёчку ў неба, а для іх прыйшоў загад: «Спісаць!» Самалёты былі шчыльна ўстаноўлены ў лінейку, пасля чаго па іх прайшоўся трактар і ў выніку іх спалілі. Калі для музея ў Маскве спатрэбіўся УТ-2 як экспанат, аказалася, з соцень гэтых самалётаў у СССР не стала ніводнага...

У 1955 годзе на змену самалётам По-2 з'явіліся больш сучасныя для таго часу самалёты Ан-2 і Як-12. Легендарны самалёт-франтавік По-2 быў спісаны і знішчаны.

Камандзір самалётаў і канструктар Міхаіл Сцепанцоў

супрацоўнікам. Адна за адной закрываліся мясцовыя паветраныя лініі, паменшыўся і састарэў самалётны парк, скараціліся перавозкі пасажыраў, пошты, грузаў, супрацоўнікі масава звальняліся. Грамадзянская авіяцыя перастала быць народнай з-за дарагоўлі авіяперавозак. Зменшылася падтрымка з боку дзяржавы і аэраклубаў. Яны аказаліся няздатнымі рыхтаваць будучых чэмпіёнаў свету і Еўропы па самалётным, верталётным і парашутным спорце.

Авіяцыю Рэспублікі Беларусь чакаюць вялікія змены: закрыццё аэрапорта «Мінск-1», перанос авіярамонтнага завода, пад пытаннем існавання аэрадрома «Баравая», на мяжы спісвання самалёты Ан-24, Ту-134, Ан-2. Чакаецца засваенне новых самалётаў замежнай вытворчасці, здзейсніць будаўніцтва цэнтра бізнес-авіяцыі. Хацелася б дадаць: і будаўніцтва музея авіяцыі побач з бізнес-цэнтрам у раёне Нацыянальнага аэрапорта Мінск. Вадзім Рыгоравіч Мельнік – дырэктар дэпартаменту па авіяцыі Міністэрства транспарта і камунікацый настроены аптымістычна. Выступаючы перад авіятарамі ў дзень 75-годдзя Грама-

Самалёт SM-1 у палёце

На чарзе самалёт Ан-2. Ён працаваў шэсць дзесяткаў гадоў і занесены ў кнігу Гінеса як самы масавы самалёт у свеце і самы эфектыўны па прадукцыйнасці працы.

Ведаючы адносіны да авіяцыі і авіятараў у Беларусі пасля распаду СССР, я зацікавіўся, як ставяцца да гэтага ў іншых дзяржавах. Калі ў 1998 годзе быў у Нью-Йорку, найперш наведаў музей авіяносец, які знаходзіцца каля 42-га прычала разам з крэйсерам

У авіяцыйным каледжы працуе курсанцка-студэнцкае канструктарскае бюро «МИР» пад кіраўніцтвам А.А. Яфрэмава. Тут канструююцца звышлёгка лятацельныя апараты з максімальнай узлётнай масай да 750 кілаграмаў, ствараюцца беспілотныя лятацельныя апараты, мадэлі самалётаў і верталётаў з радыёкіраваннем, вырабляюць макеты самалётаў Вялікай Айчыннай вайны. Тут для кіназдымкаў былі выраблены маке-

На мінскім авіярамонтным заводзе

ды падводнай лодкай. На палубе шчыльным строем стаялі самалёты, некаторыя былі размешчаны ў трумах. Амерыканцы захавалі і перадалі ў музей усе тыпы палубных самалётаў ад першых поршневых да апошніх звышгукавых. Прафесія пілота ў ЗША прэстыжная, ганаровая і высокааплатная.

Калі вам пашчасціць пабыць у музеі авіяцыі Францыі, то ўбачыце там савецкія знішчальнікі, на якіх змагаліся французскія лётчыкі эскадрылі «Нармандыя-Неман».

Натуральна жаданне савета Саюза ветэранаў Грамадзянскай Авіяцыі Мінска мець свой музей. Аднак жыццё паказвае, што неабходна стварыць Беларускаму музею авіяцыі, у які ўваходзілі б экспанаты ўсіх падраздзяленняў Грамадзянскай Авіяцыі, Ваенна-Паветраных Сіл і аэраклубаў. Усе гэтыя падраздзяленні маюць багатую гісторыю. Злучэнне сіл і сродкаў дазволіць зрабіць музей цікавым для наведвальнікаў. Музей дазволіць захаваць хаця б па адным экзэмпляры самалётаў пасля спынення іх эксплуатацыі.

ты самалётаў «Мессершміт-109», «МіГ-3», «Пе-2». Бюро здольна ўзнавіць у макетах знішчаныя самалёты, якія эксплуатаваліся ў Беларусі.

Беларусь багатая на людзей з канструктарскім мысленнем. Калі камандзір самалётаў Ан-24 і Ту-124 Міхаіл Сцепанцоў выйшаў на пенсію, то ўзяўся за канструяванне самалёта SM. На другой міжнароднай выстаўцы «MILEX» у 2003 годзе самалёт SM-1 быў узнагароджаны двума дыпламамі за унікальнасць і перспектывнасць. На карце індыўідуальных асаблівасцяў самалёта беларускі касманаўт, генерал-палкоўнік авіяцыі, прафесар У. Кавалёнак напісаў: «Заўваж няма. Гатоў лятаць на такой машыне». Сёння ў Міхаіла Сцепанцова гатовы праект новага самалёта – суцэльнаметалічнага двухмеснага з хуткадзёчай парашутнай сістэмай. Такія самалёты патрэбны асабліва для першапачатковага навучання лётнага складу. Патрабуюцца падтрымка ўрада для стварэння ды серыйнага выпуску самалётаў.

дзянскай авіяцыі краіны, ён заявіў: «Сёння я з гонарам магу сцвярджаць, што мы рухаемся наперад заўсёды павышаючы свае эканамічныя паказчыкі». Гэта вельмі цешыць. Застаецца дадаць: ад кіраўнікоў авіяцыі, ад нас, былых і сённяшніх лётчыкаў, тэхнікаў залежыць – быць ці не быць музею авіяцыі.

PS. Ад ветэранаў авіяцыі ёсць прапанова захаваць цэх рамонтна-авіярамонтнага завода і яго стаянкі для размяшчэння самалётаў музея ды іншых буйнагабарытных экспазіцый.

Віктар МЯЛЕШЫН, ганаровы транспартнік

Зварот грамадскага аргкамітэта святкавання 1000-годдзя назвы Літва

2009 год значны вялікай гістарычнай датаю – 1000-годдзем першай згадкі ў пісьмовых крыніцах наймення Літва (у лацінскім запісе Litua). Яе фіксацыя ў нямецкіх Кведлінбургскіх аналах паўстала з трагічнай нагоды забойства вядомага прапаведніка, магдэбургскага каноніка і місійнага біскупа, святога апостала – Бруна з Кверфурта (каля 970 – 09.03.1009). Ён прагнуў хрысціянізаваць люцічаў і печанегаў, быў у Польшчы, Венгрыі, Кіеўскай Русі. Спроба пашырыць хрысціянства сярод прусаў і яцвягаў скончылася забойствам паянцамі святога Бруна і яго 18 спадарожнікаў. Загінулі яны на мяжы Літвы і Русі 9 сакавіка 1009 года. Пасля апостал Бруна быў абвешчаны святым і яго ўспамін адзначаецца 15 верасня.

У нашай краіне створаны грамадскі арганізацыйны камітэт святкавання 1000-годдзя назвы Літва «Міленіум Літвы», у які ўвайшлі доктар гістарычных навук, прафесар Анатоль Грыцкевіч (старшыня), пісьменніца Вольга Іпатава, доктар гістарычных навук Аляксей Краўцэвіч, доктар медыцынскіх навук Аляксей Астроўскі, доктар біялагічных навук Аляксей Мікуліч, кандыдат філалагічных навук, лацініст-даследчык Аляксей Жлутка, гісторык-археолог Эдвард Зайкоўскі, старшыня Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» мастак Аляксей Марачкін, краязнавец і святар Леанід Акаловіч, краязнавец і даследчык Здзіслаў Сіцька, мастак Мікола Купава (намеснік) і іншыя.

Аргкамітэт «Міленіум Літвы», зыходзячы з даследаванняў, якія сцвярджаюць, што найменне Літва адносіцца да старажытнай тэрыторыі Беларусі, прыкладае намаганні для далейшага вывучэння гісторыі Літвы. Сённяшнія беларусы аж да пачатку XX стагоддзя называлі сябе літвінамі. Тэрміны Беларусь і беларусы навазаны на расійскай адміністрацыі ў сярэдзіне XIX стагоддзя. Беларусь з'яўляецца асноўнай пераемніцай Вялікага княства Літоўскага. Нашыя землі ў ВКЛ складалі яго большую, асноўную частку. Менавіта на нашых землях і паўстала вялікая дзяржава ВКЛ, аб'яднаўшы ў XV стагоддзі ранейшыя асобныя княствы-землі: Наваградскае, Полацкае, Смаленскае, Турава-Пінскае, Гарадзенскае і іншыя.

У этнагенезе літвінаў-беларусаў удзельнічалі славянскія і балцкія плямёны: полацкія, пскоўскія, смаленскія крывічы, радзімічы, севяране, дрыгавічы, частка палескіх валынянаў, падляскія яцвягі, асобныя групы прусаў-мігрантаў з Прусіі, дайнава і племя літва. Урэшце з племянных назваў перамагла назва Літва, даўшы сваё імя аб'яднанай і цэнтралізаванай дзяржаве – Вялікаму княству Літоўскаму, дзе літвіны-беларусы тэрытарыяльна і колькасна складалі большасць, наша культура і мова былі дамінуючымі ў адміністрацыі і войску Вялікага княства, да таго ж старабеларуская мова мела статус дзяржаўнай. На ёй былі напісаны шматлікія літоўскія летапісы, усе Літоўскія Статуты (канстытуцыі) 1529, 1566 і 1588 гадоў, на ёй вялося справаводства ў канцэлярыі ВКЛ – Літоўскага Метрыка, каралеўскія, вялікакняскія, адміністрацыйныя, судовыя і прыватныя акты. На беларускай мове XVI стагоддзя вялося справаводства ў паветах і гарадах, у тым ліку на абшары Жамойці (аж да Балтыйскага мора).

Менавіта ў першай сталіцы ВКЛ – Наваградку, у 1253 годзе, каранаваўся на караля наш першы кароль Міндоўг. Назвы вёсак і мястэчак: Літва, Літвіны, Літвяны, Літвянцы, Літоўка, Літавец, Літвічкі, Літоўск, Літоўшчына, Літоўцы, Літвічы, Літвіны, Літвінава, Літвінкі, Літвінчычы, Літвінаўка, Літвякі ды іншыя рассеяны па ўсім абшары сённяшняй Беларусі і там, куды калісьці даходзілі межы ВКЛ. Нярэдкімі з'яўляюцца і беларускія прозвішчы з каранем «літ»: Літвін, Літвін, Літовец, Літвіновіч, Літвінка і іншыя.

Аргкамітэт падрыхтоўкі святкавання «Міленіум Літвы» распрацоўвае шэраг мерапрыемстваў, якія пройдуць па Літве-Беларусі ў 2009 годзе. Гэта разнастайныя публікацыі і выданні, міжнародная навуковая канферэнцыя, нацыянальная мастацкая выстава, конкурс дзіцячага малюнку, музычныя канцэрты.

Аргкамітэт запрашае навукоўцаў, творчыя калектывы і асобных творцаў прыняць актыўны ўдзел у падрыхтоўцы Міленіуму і яго правядзенні. Запрашаем творцаў да напісання музычных, мастацкіх, літаратурных твораў; вытворцаў і прамыслоўцаў – да стварэння новых вырабаў, якія маглі б насіць наша гістарычнае імя. Прыгадайма славетную гісторыю Берасця-Літоўскага, Менска-Літоўскага, Высокага-Літоўскага і іншых паселішчаў, якія гэтак імя насілі, а таксама і тыя, якія да сёння называюцца: Літва, Літоўка, Літвяны і г.д. У гэтых мясцовасцях павінны адбыцца рэгіянальныя ўрачыстасці. Запрашаем да агульнанацыянальнай асветніцкай і культуралагічнай акцыі. Пра творы, здабыткі і прапановы просім паведамляць на адрас аргкамітэта:

п/с 26, 220050, г. Мінск,
e-mail: lacinski@interia.pl
тэлефоны: 029 306 3317, 029 551 32 36, 029 352 60 10.

Літва і выхадцы з Літвы ў навуковых даследаваннях

ЛІТВА *летапісная* – назва племяннога саюза, пазней гісторыка-геаграфічнай і этнаграфічнай вобласці на паўночным захадзе сучаснай Рэспублікі Беларусь і паўднёвым усходзе сучаснай Літоўскай Рэспублікі. Упершыню згадваецца ў Кведлінбургскіх аналах пад 1009 г., ва ўсходне-славянскіх летапісах – пад 1040 г. (у сувязі з паходам Яраслава Мудрага на Літву). У «Аповесці мінулых гадоў» Літва названа сярод тых плямёнаў і народаў, якія плацілі даніну Русі. Этымалогія тэрміна канчаткова не высветлена. У позніх беларускіх (літоўскіх) летапісах даецца міфалагічна-легендарнае тлумачэнне паходжання тэрміна «Літва» ад лацінскіх словаў «літус туба» («літус» – бераг, «туба» – труба), якімі нібыта называлі прынёманскія землі рымляне, якія, паводле легенды, перасяліліся сюды. Сучасныя даследчыкі звязваюць назву Літва з балцкімі або славянскімі каранямі liet, lieti (ліць, цячы), з назвай р. Ліетаўка ці Ліетава (прыток Віліі), з кельцкім словам Litawia (прыбярэжная краіна), з беларускім дыялектным «лютвін» (люты) і інш.

Першапачатковая лакалізацыя тапоніма Літва канчаткова не вывучана. Многія археалагі і гісторыкі (Р.К. Воўк-Кулікаўская, В.В. Сядоў, У.Ц. Пашута, Г. Лаўмянскі і інш.) суадносяць Літву XI ст. з археалагічнай культурай усходнелітоўскіх курганоў, арэал якой ахоплівае тэрыторыю ад сярэдняга цячэння рэк Нёман і Святой да Свіра, Паставаў і Маладзечна. Паводле летапісных звестак XII–XIII стст. і пазнейшай тапаніміі, М.І. Ермаловіч лакалізуе летапісную Літву каля Мінска на ўсходзе, Навагрудка на захадзе, Маладзечна на поўначы і Ляхавічаў на поўдні. Магчыма, што балцкае насельніцтва летапіснай Літвы, захаваўшы зычніцтва, у XIII–XIV стст. падлягала асіміляцыі ўсходнімі славянамі. Так, у «Жыцці трох віленскіх (літоўскіх) пакутнікаў», нібыта замучаных у 1347 г. за пераход у праваслаўе, даюцца першапачатковыя зычніцкія імёны гэтых «літвінаў», славянскія па характары – Кумец, Круглец і Няжыла. Таму ўсходняя мяжа Літвы як гістарычнай вобласці не абавязкова павінна супадаць з этнічнай мяжой балтаў (з лятвійскай этнічнай мяжой у сучасным разуменні). Пасля ўтварэння ВКЛ арэал назвы Літва выглядаў наступным

чынам. Паводле пісьмовых крыніцаў XV–XVII стст., у якіх згадваюцца землі Вялікага княства Літоўскага (Літва, Белая Русь, Панізоўе, Жамойць (Жмудзь, Самагіція), Палессе, Падляшша), можна прасачыць межы Літвы. Мяжа Літвы з Жамойцю праходзіла па рацэ Нявежы, мяжа Літвы з Руссю (Белай Руссю) – паміж Браславам і Дзіснай, на ўсходзе, верагодна, ішла па ўсходнім беразе

касць шляхты трапляла ў палон ці добраахвотна пераходзіла на бок Маскоўскай дзяржавы. Шмат палонных было захоплены ў бітве на Вядрошы 1500 г. У выніку задушэння мецяжу Глінскіх 1508 г. у Маскву выехалі іх прыхільнікі. Пасля здачы Маскоўскай дзяржаве Смаленска ў 1514 г. большая частка яго залогі прыняла маскоўскае падданства. Як правіла, дваровай літве не давяралі службу на заходніх рубяжах Маскоўскай дзяржавы і выкарыстоўвалі яе ў ваенных дзеяннях на поўдні і ўсходзе. «Огненныя стрэльцы» з ВКЛ вызначыліся ў 1505 г. пры абароне Ніжняга Ноўгарада ад татараў, у 1524 г. дваровай літва, якой камандаваў М.Ю. Захар'ін, вызначылася ў паходзе на Казань. У г.зв. «Дваровым шпытку» 1550-х гг. адзначана наяўнасць кампактнага кантынгенту дваровай літвы ў Яраслаўлі, Растове, Раманаве, Мураме, Мажайску, Серпухаве, Кастрэме і інш. Найбольшым уплывам дваровай літва карысталася ў перыяд рэгенцтва Алены Глінскай (1533–1538), але ў часы праўлення Івана IV Жалхівага ў значнай ступені падверглася рэпрэсіям і як асобная карпарацыя перастала існаваць.

Літаратура: Тысячная книга 1550 г. і Дваровая тетрадь 1950-х гг. XVI в. М.; Л., 1950; Зимин А.А. Россия на пороге нового времени: Очерки политической истории России первой трети XVI в. М., 1972.

Аляксей Белы

ЛІТВАКІ – адна з назваў яўрэй (габрэяў, жыдоў) у Вялікім княстве Літоўскім. Да літвакоў адносяцца яўрэі Літвы-Беларусі, заходніх раёнаў сучасных Бранскай, Смаленскай і паўднёвых раёнаў Пскоўскай абласцей Расіі. Ад іншых яўрэйскіх этнаграфічных груп літвакі адрозніваліся сваім паўночна-ўсходнім дыялектам мовы ідыш, асобнымі прыкметамі побыту, звычаяў і інш. Галоўнымі друкаванымі крыніцамі па гісторыі літвакоў з'яўляюцца: «Абласны пінкас [актавая кніга] Ваада [органа самакіравання] галоўных яўрэйскіх абшчын Літвы...» (1909–1924) пад рэдакцыяй С.М. Дубнова, 28-мы і 29-ты тамы «Актаў Віленскай камісіі». Субэтнас літвакоў даследавалі яўрэйскія гісторыкі Беларусі і Расіі М. Вішніцар, А. Гаркаві, І. Сосіс (увёў пашыраны потым тэрмін «літоўска-беларускае яўрэйства») і інш. Найбольш грунтоўным даследаваннем па гісторыі літвакоў з'яўляецца праца С.Л. Бяршадскага «Літоўскія яўрэі...» (1883), дзе аўтар імкнецца высветліць фактары адасобленасці і эканамічнага, і грамадскага стану яўрэй у XIV–XVI стст. у Літве.

Літаратура: Бершадский С.А. Литовские евреи: История их юридического и общественного положения в Литве от Витовта до Люблинской унии, 1388–1569 г. СПб., 1883; Живописная Россия: Литовское и Белорусское Полесье. Репринтное издание с выд. 1882 г. Мн., 1993. С. 17–18.

(Паводле Эмануіла Гофе)

ЛІТВА ДВАРОВАЯ – служыла праслойка ў Маскоўскай дзяржаве ў XVI ст., якая складалася з выхадцаў з ВКЛ. Пачала фармавацца падчас войнаў канца XV – пач. XVI ст., калі значная коль-

Царква ў Заронаве

Успаміны

28 лютага 2008 года на радыё з Віцебска я пачула ўсхваляваны расповед Людмілы Нікіцінай з Заронава пра стварэнне краязнаўчага музея ў мясцовай школе. Мяне таксама не пакінула гэта паведамленне абьякавай, бо і сама пачынала вучыцца ў заронаўскай школе.

У кожнага народа свая асобная культура, рэлігія, архітэктура. Яе своеасабліваць залежыць ад прыродных і геаграфічных умоў, бытавой і сацыяльнай гісторыі народа. Людміла Нікіціна пачала вельмі цікавую і патрэбную справу. Паспехаў ёй!

Усе народы імкнучца захаваць у памяці нашчадкаў сваю гісторыю. Напрыклад, англічане. Іх востраў плошчай крыху большы за Беларусь, але апісаны, намалюваны, даследаваны, адлюстраваны ў літаратуры не толькі вялікія гарады, марскія порты, але і невялікія мястэчкі, маенткі, сядзібы, нават асобныя дамы, катэджы. Кожная дарога, сцэжка мае сваю гісторыю. Там, дзе няма гатэляў, прымаюць турыстаў за ўласных дамах. А мы што, горш? І гісторыя ў нас багацейшая.

Застаецца толькі парадавацца, што працуюць такія энтузіясты, як Людміла Нікіціна. Яна ўзяла на сябе нялёгкую ношу і трэба ўсім ёй дапамагачь. Вось таму я села і пішу, што памятаю.

Здагалася, зыходзячы з радыёперадачы, што Людміла не можа знайсці чалавека, які б памятаў, якой была царква ў Заронаве.

Натуральна, калі яшчэ стаяла царква, я была маленькай, але з уцэптай памяццю, вострым позіркам і назіральнасцю. На царкву я глядзела праз заронаўскае возера. Але ўсё роўна бяру на сябе смеласць падзяліцца сваімі ўражаннямі.

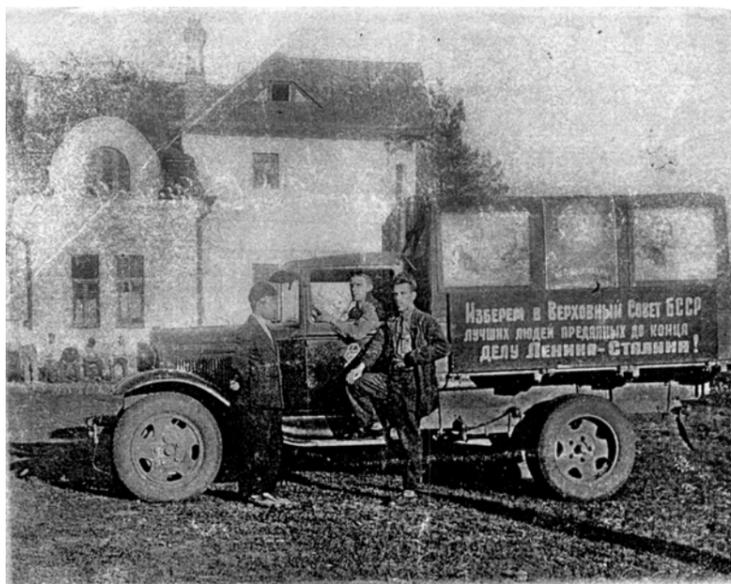
Усе падзеі ў старых людзей звязаны з Вялікай Айчыннай вайной. Мая сям'я жыла ў вёсцы Слабада (зараз Шумлінскі раён). Пасля расстрэлу карнікамі ў Слабадзе трыццаці жыхароў, сярод якіх быў і мой бацька, маці з трыма дзецьмі збегла ў вёску Сіманаўка Заронаўскага сельсавета. Там жылі мае дзядуля і бабуля. Вёска Сіманаўка расцягнулася ўздоўж заронаўскага возера, толькі на супрацьлеглым паўднёвым беразе ад Заронава.

Дом дзеда быў якраз на супраць заронаўскай царквы, якая стаяла на стромкім беразе непадалёку ад заронаўскіх могілак. Нас падзяляла толькі возера. Ваду мы з бабуляй насілі некалькі разоў на дзень з возера. Кожны раз, падыходзячы да яго, бабуля глядзела на царкву і хрысцілася, гаворачы: «Там дом Боженькі. Он там всё равно живёт, хоть нехристи кресты с храма срезали! Он нас защитит... Крестись!». З царквою я была знаёма не па чутках. У вёсцы Слабада, адкуль мы збеглі, таксама была царква, калі якой мы гулялі ў хованкі. Толькі там царква была маленькая. А на гэту я вытаращчвала вочы і бачыла вялікі белы, зусім непадобны на слабодскі, незвычайны бу-

дынак, які выцягнуўся па прамою з усходу на захад. Цэнтральная частка фасада ўзносілася ўступамі высока ў неба. Яна завяршалася круглай цыбулепадобнай галою. Крыжоў там ужо не было. Па кутках цэнтральнай часткі зіхацелі цыбулепадобныя галоўкі жоўтага колеру. Пярэднія размяшчаліся злева і справа ад цэнтра і былі добра бачныя. Перспектыва скрадвала памер і колер тых, што былі ўглыбіні. Відаць, цэнтр будынка ў плане меў форму квадрата. Кажуць, па захаваным у зямлі фундаменце можна вызначыць памеры будынка. Улева і ўправа ад цэнтра храма, як крылы, адыходзілі аднапавярховыя часткі. Дахі іх былі карычневыя.

Узнесеная ў чыстую прастору неба, царква фармавала маляўнічы ландшафт такой цудоўнай мясцовасці і была сувязным звяном паміж людзьмі і прыродай. Асабліва цікава было глядзець на царкву ўвечары, у ціхае надвор'е, калі пунсовыя промні сонца афарбоўвалі белыя сцены храма ў чароўны колер. Ля падножжа храма раскінуліся спакойныя воды возера. Яны, як люстэрка, адбівалі, убіралі ў сябе гэты цуд прыгажосці і святасці. Царква бачылася ў перавернутым выглядзе і здавалася такой блізкай...

Перад тым, як напісаць успаміны, я гартала кнігі з выявамі старажытных архітэктурных збудаванняў. Нічога падобнага не знайшла. Відаць, гэта быў індывідуальны праект. Архівы дзе-небудзь захоўваюць яго.

Гэта тлумачэнне зместу фотаздымка я добра запомніла. Гісторыя фону, г.зн. будынка, каля якога знята машына і жыхары Заронава, мяне не цікавіла. Не адразу пасля свайёй знаходкі маці сказала: «Машына Ефима Савельевича сфотографирована у зароновской церкви». Там размяшчался клуб? Ці быў у Заронаве такі грамадскі будынак дарэвалюцыйнай пабудовы? Зыходзячы з архітэктуры, ён не мог быць пабудаваны ў савецкі час.

Таму я адважылася звярнуцца ў вашу газету: можа, хто пазнае будынак на здымку і адгукнецца, дапаможа добрай справе Людмілы Нікіцінай?

Аліна БАСТАВА, г. Гарадок

Невядомы аўтограф Ларысы Геніюш

Яшчэ ў канцы 2007 года я атрымаў ад знаёмага прафесара з польскага Вроцлава Тэлесфора Позыняка бандароль з кніжкай. У суправаджальным лісце на добрай беларускай мове (ён зайсёды мне піша па-беларуску), у прыватнасці, прачытай: «Помнячы нашу публікацыю купалаўскага аўтографа, знойдзенага ў Вроцлаве, дасылаю пражскае выданьне "Ад родных ніў" Ларысы Геніюш з яе дэдыкацыяй "грамадзяніну Здановічу" ад 28.VIII.42 г., Прага. Перадаю гэтым у добрыя рукі спадароў Рагойшаў – таленавітых даследчыкаў – на добрую памяць ад земляка. Хай вяртаецца на Радзіму».

Купалаўскі польскамоўны аўтограф, на які калісьці ў вроцлаўскай бібліятэцы імя Асцінскіх напісаў Позыняк, – гэта сёння шырокавядомая дэдыкацыя на зборніку «Гуслар», адрасаваная кампазітару і дырыжору, збіральніку і аранжыроўшчыку беларускіх народных песень, аўтару музыкі да «А хто там ідзе?» Людміру Міхалу Рагоўскаму: «Кампазітару п. Л. М. Рагоўскаму ў знак сапраўднага прызнання прац Яго, прысвечаных развіццю беларускага мастацтва ад шчырага сэрца ахвяруе Янка Купала. Пеярбург, 27/9 III/IV 1911 г.» Атрымаўшы ў свой час фотакопію аўтографа, я, помніцца, пачаў збіраць звесткі пра Рагоўскага (а тады яны былі вельмі скупыя) і неўзабаве ў часопісе «Нёман» (1975, № 9) за нашымі двума подпісамі з'явілася публікацыя «О чём напамніл аўтограф».

Публікацыю гэту ў наступным годзе перадрукаваў польскі часопіс «Slavia Orientalis» (1976, № 1)...

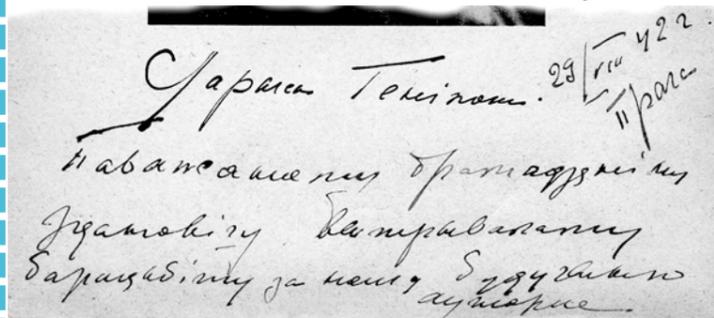
Пішу пра ўсё гэта, каб чытачам было зразумела, чаму менавіта мне даслаў Т. Позыняк кніжку з невядомым (зноў жа!) аўтографам і што знаходка беларускага аўтографа – не першая ў яго. Але ж хоць крыху – і пра самога пана прафесара.

Родам ён з Беларусі. Нарадзіўся 28 лістапада 1932 г. у каталіцкай сям'і ў вёсцы Трапалава Вілейскага раёна. Калі б склаліся па-іншаму абставіны, то сын селяніна, «пана сахі і касы», сёння, магчыма, чытаў бы лекцыі ў нейкім беларускім універсітэце. А так, баючыся новых савецкіх парадкаў і калектывізацыі, сям'я Тэлесфора, які і тысячы сем'яў беларусаў-католікаў, недзе ў 1946 годзе, запісаўшыся паліакі, выехала ў Польшчу. Там хлопеч скончыў аддзяленне русістыкі Вроцлаўскага ўніверсітэта (1955), абараніў доктарскую дысертацыю па творчасці Дастаеўскага (1969), стаў прафесарам (1983) і ажно да пенсіі загадваў аддзелам рускай і іншых славянскіх літаратур Інстытута славянскай філалогіі таго ж універсітэта. Зрэшты, для беларускай (і ўвогуле ўсходнеславянскай) культуры Позыняк не стаў стратай і ў Польшчы. Ён – аўтар манаграфіі «Дастаеўскі ў коле рускіх сімвалістаў» (1969), артыкулаў пра М. Гоголя, А. Астроўскага, А. Чэхава, М. Шолохава, Л. Лявонава і іншых выдатных рускіх пісьменнікаў. Але асабліва піетэт Тэлесфор Позыняк мае да літаратуры і культуры Беларусі, дзе ён неаднойчы бываў, выступаў на навуковых канферэнцыях, сустракаўся з землякамі і г.д. Яго пярэ належаць некалькі дзесяткаў арыгінальных навуковых публікацый па польска-беларускіх літаратурных узаемазвязях, рэцэнзій на беларускія выданні, даследаванні пра польскія матывы ў паэзіі Янкі Купалы, пра творчасць Кузьмы Чорнага і інш. Ён – аўтар вялікага гістарычнага нарыса «Беларуская літаратура», што ўвайшоў у 3-ці том шматтомнай «Гісторыі еўрапейскіх літаратур» (1986), а таксама разлічанай на польскіх студэнтаў-славістаў «Анталогія беларускай паэзіі XX стагоддзя» (1977).

Аднак – пра сам аўтограф. У кнізе «Ад родных ніў», выданнай у часе вайны ў Празе, дзе тады з сям'ёй жыла Ларыса Геніюш, пад яе фотаздымкам чорным чарнілам напісана: «Паважанаму грамадзяніну Здановічу, вытрываламу барацьбіту за нашу будучыню. Аўтарка. 29/VIII 42 г. Прага». Хто такі Здановіч? Якія ён меў дачыненні да паэтэсы? Пра гэта пакуль што мы можам толькі здагадацца. На жаль, ніякіх звестак пра адрасата аўтографа я не знайшоў, хоць і шукаў звыш года. Мой зварот да асобных літаратуразнаўцаў, у тым ліку да Міхасы Скоблы, укладальніка і зборніка вершаў Ларысы Геніюш і тома яе лістоў, плёну не прынеслі. Магчыма, хто-небудзь з чытачоў «Краязнаўчай газеты» падкажа?

З такой надзеі, уласна, і ўзнік гэты допіс.

Вячаслаў РАГОЙША

Залатая восень пісьменніка

Дні нараджэння Алеся Рыбака

Выдатнаму беларускаму пісьменніку Алесю Пятровічу Рыбаку нядаўна споўнілася 75 гадоў. Яго жыццёвы шлях пачаўся 17 лютага 1934 года ў в. Макаўчыцы (зараз у межах г. Дзяржынска). Па афіцыйных крыніцах днём яго нараджэння лічыцца 7 лістапада, але на самой справе ён нарадзіўся 17 лютага. Самыя ўражлівыя гады дзяцінства Алеся Рыбака былі азмрочаны вайной і асабістай трагедыяй – ад рук фашыстаў загінулі ягоныя бацька і маці.

Аднак трэба было некалькі выжыць у цяжкіх сіроцкіх умовах, і нездарма яго буйнейшы аўтабіяграфічны раман названы так сімвалічна – «Трэба было жыць».

Лёс пісьменніка склаўся так, што ён вымушаны быў пераехаць з бацькоўскага селішча ў в. Мікалаеўшчына, што на Стаўбцоўшчыне.

Магчыма, павязь Алеся Рыбака з радзімай песняра Якуба Коласа, а таксама асабістыя сустрэчы з ім далі штуршок развіццю яго талентаў. Пад уплывам Якуба Коласа пісьменнік вызначыўся спачатку як паэт. Яго вершы змяшчаліся ў стаўбцоўскім раённым друку, на старонках рэспубліканскіх газет «Калгасная

праўда», «Чырвоная змена», часопісаў «Бярозка», «Вожык».

Прыгажосць беларускага слова, захапленне ім умацоўвалася падчас яго вучобы на аддзяленні беларускай мовы і літаратуры філфака БДУ, а таксама на практычнай рабоце ў рэдакцыях дзяржынскай, радашковіцкай і бягомльскай газет.

Некалькі гадоў Алесь Рыбак з сям'ёй жыў і працаваў у Маскве ў апарате Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, а таксама выкладаў беларускую мову ў Літаратурным інстытуце імя Максіма Горкага.

Зараз Алесь Рыбак жыве ў Мінску і ўзначальвае секцыю прозы Саюза беларускіх пісьменнікаў. Свае творы гэты таленавіты пісьменнік пісаў і піша ў рэчышчы добрых традыцый беларускай літаратуры, яе выдатных дасягненняў 1960–1980 гадоў, перыяду, калі пачалі з'яўляцца праўдзівыя, грунтоўныя творы пра вайну В. Быкава, І. Шамякіна, Я. Бры-

ля, І. Пташнікава і многіх іншых аўтараў. Творы Алеся Рыбака вылучаюцца глыбокім пранікненнем у стыхію народнага жыцця ваенных і пасляваенных гадоў, гуманістычнай аўтарскай пазіцыяй. Алесь Рыбак – аўтар шматлікіх нарысаў, зборнікаў аповядаванняў.

У 1990 годзе выходзіць яго галоўная кніга «Трэба было жыць», а ў 2006 годзе – раман «Галаброды», другая частка аўтабіяграфічнай дылогіі. Зусім нядаўна Алесь Рыбак скончыў пісаць трэцюю частку трылогіі – раман «На раздарожжы», якая з'яўляецца працягам двух папярэдніх раманнаў.

Завяршыў ён працу таксама і над аповесцю «Хрумкач», у якой апісваюцца падзеі, звязаныя з партызанскім рухам на Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Праўдзіва ён апісвае, як у грозныя, суровыя гады мелі месца не толькі гераічныя подзвігі, высакародныя ўчынкi, але і ўчынкi подласці, марадзёрства, здрады сябрам па зброі і Радзіме сярод асобных партызан. Трэба адзна-

чыць, што праўда аб партызаншчыне на Беларусі недастаткова раскрыта ў творах пісьменнікаў. Найбольш шырока гэтая тэма агучана ў апошнім таленавітым творы беларускага пісьменніка Васіля Якавенкі, у яго трылогіі «Пакутны век».

І вось новы твор на гэтую тэму – аповесць «Хрумкач», твор, які з'яўляецца сапраўднай творчай удачай пісьменніка. Не памылюся, калі скажу, што мне гэтая аповесць па сваім змесце, высокім майстэрстве нагадвае такія выдатныя творы Васіля Быкава, як «Дажыць да світання», «Сотнікаў».

Хутка чытачы, аматары творчасці Алеся Рыбака змогуць пазнаёміцца з аповесцю «Хрумкач» на старонках часопіса «Дзеяслоў», а ўрыўкі з аповесці будуць надрукаваны на старонках газеты «Народная воля». Нядаўна пісьменнік напісаў і эсэ «Лецішча».

Сённяшні перыяд жыцця Алеся Рыбака з'яўляецца сапраўды залатой восенню яго творчасці.

**Пажадаем жа яму
моцнага здароўя, даўга-
лецця, багатага творчага
плёну наперадзе!**

Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

Калекцыянерам, і не толькі

Гонар Нясвіжа

Нясвіжскі палац быў закладзены князем Мікалаем Радзівілам Сіроткам у 1583 годзе. У ягоным будаўніцтве да 1599 года ўдзельнічаў італьянскі архітэктар Дж. Бернадоні. Замак няраз бурылі і аднаўлялі. Так, падчас Паўночнай вайны ў 1706 годзе разбураны шведамі, а пасля 1726 года адноўлены і перабудаваны ў стылі барока архітэктарам К. Ждановічам. У 2000 годзе пачалася чарговая рэстаўрацыя. У 2005 годзе Нясвіжскі палацава-паркавы ансамбль уключаны ў Спіс аб'ектаў Сусветнай культурнай спадчыны ЮНЕСКО. Гэтаму славянскаму помніку беларуская пошта прысвяціла блок № 63. У ім – марка № 763 з купонам, на якіх адлюстраваны агульны выгляд і галоўны фасад замка.

Намалявала блок Святлана Ржавуская. Памер блока – 70x77 мм, маркі ў ім – 37x26 мм. Наклад – 15 тысячаў асобнікаў.

У дзень выхаду ў паштовым аддзяленні ў Нясвіжы праводзілася памят-

нае спецгашэнне. На канверце «Першага дня» змешчана выява Мікалая Сіроткі.

У сталіцы СНД

У 1951 годзе было прынятае рашэнне аб узвядзенні новага будынка для Мінскага абласнога і гарадскога камітэтаў кампартыі. Распрацоўка праекта была даручаная майстэрні знакамітага архітэктара Г. Заборскага, аўтарамі сталі А. Воінаў і Л. Усаў. Здадзены ў эксплуатацыю напрыканцы 1953 года. З 1991 года тут размешчаны Выканаўчы камітэт СНД.

На марцы № 774 адлюстраваны галоўны фасад адміністрацыйнага будынка. Аўтары мініяцюры Марыя Плахатнюк і Іван Лукін, яе памер 40x28 мм, на-

клад – 45 тысячаў асобнікаў. Аддрукаваная ў аркушы па 9 асобнікаў. У дзень выхаду ў абарот на Мінскім паштамце праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень».

Каб відушчымі былі

Напачатку гэтага года споўнілася 200 гадоў з дня нараджэння французскага тыфлапедагога Луі Брайля. Калі хлапчуку было 3 гады, ён параніўся шылам і аслеп. У сусветнай гісторыі застаўся дзякуючы свайму вынаходніцтву. Ён у 1829 годзе распрацаваў рэльефна-кропкавы шрыфт для сляпых, які скарыстоўваецца і ў нашыя дні. Паводле імя стваральніка называецца шрыфтам Брайля. Першай кнігаю, надрукаванай паводле сістэмы Брайля, была «Гісторыя Францыі», што выйшла ў 1837 годзе. У Расійскай імперыі такі кнігадрук пачаўся з 1885 года. (Пра аналагічныя «брайлеўскія» беларускія выданні ў прэс-рэлізе «Белпошты», на жаль, нічога не паведамляецца.) Апроч гэтага, навуковец быў і таленавітым музыкам, таму акром літараў і лічбаў ён на аснове тыхсамайх прынцыпаў рас-

працаваў запіс нотаў ды выкладаў музыку сляпым. У 1952 годзе, напярэдадні стагоддзя з дня смерці, парэшткі Л. Брайля былі перанесены ў Парыжскі Пантэон.

Аўтары маркі Яўген Сіманенка і Іван Лукін, яе памер 37x26 мм, наклад – 60 тысячаў асобнікаў. У дзень выхаду на Мінскім паштамце праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень».

Дадамо, што 1936 год лічыцца важным у гісторыі шрыфта Брайля ў Усходняй Еўропе – у СССР тады было ўведзена ўсеагульнае навучанне, што падштурхнула да стварэння украінскага, грузінскага, татарскага і некастрычаных іншых нацыянальных варыянтаў шрыфта Брайля. З 1997 па 2007 гады ў нашай краіне шрыфтам Брайля выпушчана 55 назваў у 364 кнігах. Напачатку 2000-х гадоў выдавецтва «Народная асвета» наладзіла выпуск дапаможнікаў для невідушчых дзяцей па ўсіх прадметах і серыю «Школьная бібліятэка» шрыфтам Брайля. Гэтае ж выдавецтва ўпершыню ў дзяржаве пачало выпускаць такую літаратуру з рэльефнымі малюнкамі на полістыроле.

Вялікі дзякуй за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтра «Марка» РУП «Белпошта»

(Заканчэнне.
Пачатак у №10)

Музей быў размешчаны ў меншым крыле былога будынка Віленскага ўніверсітэта. У вялікай ніжняй зале пасяджэнняў знаходзіліся старажытнасці і памятки, у зале над ёю – арніталагічны кабінет, на трэцім паверсе – мінералагічны кабінет, унізе, у вялікім пакоі, што быў ранней кухняй езуіцкай калегіі, – бібліятэка. «Дзе калісьці бразгалі нажы і смажыліся славуцыя кляштарныя “пам-пушкі”, мы ўрачыста дыскусавалі на звычайных штомесячных пасяджэннях камісіі».

Музей і створаную пры ім камісію складалі старшыня, намеснік і члены – правадзейныя, ганаровыя і члены-супрацоўнікі. Старшыней камісіі і апекуном музея стаў Яўстафій Тышкевіч, яго намеснікам – Міхаіл Балінскі, навуковым сакратаром – Маўрыкій Круповіч. У склад музея таксама ўваходзілі Уладзімір Назімаў, Тэадор Нарбут, Ёзэф Ігнацій Крашэўскі, прэлат Мамерт Гербут, Павел Кукальнік, Адам Кіркор, Мацвей Гусеў, граф Канстанцін Тышкевіч, граф Альфрэд Слізень. Спіс яго членаў паўняўся.

Музей быў адкрыты 17 кравіка 1856 г.

Уваход у музей упрыгожвалі гербы Віленскай, Мінскай, Гродзенскай і Ковенскай губерняў, якія ўваходзілі ў склад Віленскага генерал-губернатарства. Губернатару і кіраўніку Віленскай навуцкай акадэміі даручаўся кантроль за дзейнасцю музея.

Створаная пры музеі археалагічная камісія павінна была зрабіць падрабязнае метадычнае забеспячэнне па ўсіх напрамках археалогіі: як шукаць рэчы ў курганах і як захоўваць іх ад пашкоджання, скласці ўказальнікі ўсіх існуючых і заходніх губерняў курганоў, гарадзішчаў, земляных насыпаў, пячор, старажытных могілак, замкавых гор, манастыроў, храмаў, капліц усіх веравызнанняў, палацаў, каменных дамоў, замкаў, каменных мастоў, грэбляў, указальнік найбольш значных гістарычных помнікаў, магіляў, збор поўных звестак аб месцах і прыватных асобах, якія маюць археалагічныя помнікі, кнігасховішчы, архівы старажытных актаў, карцінныя галерэі і інш. Камісія імкнулася сабраць у музеі ўсе славуцкія краю (апісанне ўсіх помнікаў старажытнасці, па магчымасці атрымаць дакладныя малюнк і віды старажытных замкаў, храмаў, розных будынкаў, помнікаў, здымкаў пячатак, манет, медалёў, надмагільных надпісаў); выдаваць розныя акты, прывілеі, дакументы па агульнай гісторыі краю, гісторыі асобных храмаў, гарадоў, мястэчак, цэхаў, біяграфій знакамітых людзей; прымаць для працытання, перапіскі, перакладу і тлумачэння акты, дакументы і рукапісы на старажытнаўраўскай, старажытнататарскай, старажытнаславянскай і лацінскай мовах. Камісія ўлічвала, што пры прыняцці хрысціянства

рэчы, звязаныя з язычніцтвам, кідалі ў рэкі, таму яна разлічвала пры ачыстцы Віліі і Нёмана знайсці гэтыя рэчы.

На першым пасяджэнні камісіі, якое адбылося 11 студзеня 1856 г., было вырашана скласці каталогі ўсіх рэчаў, якія знаходзяцца ў музеі. Бібліятэкай займаўся Г. Маліноўскі, барон Расільён – зборам манет і медалёў, прэлат Гербурт рабіў каталог граматаў, рукапісаў і аўтографаў, А. Кіркор займаўся археалагічнай калекцыяй, Г. Вільчынскі – карцінамі, эстампамі, гравюрамі на медзі, Г. Кукальнік – калекцыяй памятнасці, Г. Адамоўскі – рэчамі, якія маюць дачыненне да натуральнай гісторыі.

ленскі вестник». Калі параўноўваць музей з жывой істотай, то Яўстафій Тышкевіч быў яе сэрцам, камісія – мозгам. Матэрыялы даследаванняў друкаваліся ў «Записках Виленской археологической комиссии» (камісія выдала 2 тамы «Записок»), таксама з’явіліся археалагічны зборнік, каталог музея і зборнік артыкулаў з прычыны наведвання музея імператарам Аляксандрам II (у 1858 і 1860 гг.).

На момант адкрыцця Віленскага музея старажытнасцяў экспазіцыя выглядала наступным чынам:

«1. Библиотека, состоящая из 3000 томов, исключительно посвященным древностям, истории и библио-

ров: Ходовецкого, Плонского, Гр. Сераковского и мн. др.

4. Отделение бюстов, картин и портретов.

5. Собрание разных дипломов, старинных рукописей, автографов всех венценосных особ в Великом Княжестве Литовском.

6. Отдел достопамятностей (серебряная дарохранительница работы средних веков, старославянские заглавные шрифты Супрасльской типографии, перстень первого униатского митрополита, янтарное изображение Сигизмунда III, печати с гербами почти всех дворянских родов и печати разных городов, пользовавшихся магдебургским правом, монастырей, приходов и др.).

7. Археологическая коллекция, содержащая более 2000 предметов (несколько языческих идолов, слезницы, пепельницы, урны, разные металлические украшения древних славян и литовцев, выртыые из курганов, каменные ядра из Виленского, Старо-Трокского и Минского замков, около 500 каменных молотов местных и около 100 скандинавских, привезённых Г. Тышкевичем из Швеции для сравнения, военные доспехи, оружие наступательное и оборонительное и т. п.).

Знаходкі ў музеі паступалі самыя розныя: ад індыйскай статуэткі і кітайскага бажка да крэўскай пячаткі і польскага сыгнета. Вялікую колькасць экспанатаў са свайго лагойскага збору перадаў і Канстанцін Тышкевіч. Каштоўным набыткам для музея стала калекцыя старадаўняй зброі нашчадкаў напалеонаўскага генерала Касакоўскага, якая знаходзілася ў Дынабургскай крэпасці і была канфіскавана расійскімі ўладамі пасля паўстання 1831 г., перададзена ў музей дзякуючы намаганням старшыні камісіі з Пецярбурга.

Разам з фарміраваннем калекцыі гістарычных помнікаў у фонды музея пачалі трапляць экспанаты, звязаныя з натуральнай гісторыяй. Сын Канстанціна Тызенгаўза перадаў у музей славуцкую арніталагічную калекцыю свайго бацькі, якая налічвала 1093 экспанаты. Да 1861 г. у музеі захоўвалася энтамалагічная калекцыя прыродазнаўцы С. Гроса, якая налічвала 20 тысяч адзінак. Паступова пры музеі пачалі дзейнічаць кабінеты: мінералагічны, заалагічны, батанічны, этнаграфічны. Да працы ў камісіі прыцягваюцца вучоныя-натуралісты. Былі ўведзены новыя пасады кансерватараў натуральных калекцыяў, якія занялі натуралісты Л. Кёне, А. Адамовіч і В. Прыбыльскі. Музей Старажытнасцяў мог бы ператварыцца і ў Нацыянальны, настолькі разнастайныя ў ім змяшчаліся экспанаты.

Музей быў адкрыты для наведвання ў нядзелю з дванаццаці да чатырох гадзін і ў сераду з дзесяці да двух гадзін. У дні, закрытыя для наведвальнікаў, у экспазіцыйных залах праводзіліся заняткі.

Прыклад творчасці братоў Тышкевічаў паказвае нам, як а матарская дзейнасць спрыяе развіццю айчынай навукі.

Ганна КАРПЕЧАНКА

Спадчына братоў Тышкевічаў

Пасяджэнні камісіі адбываліся адзінаццаціга дня кожнага месяца. На іх заўсёды прысутнічаў папчыцель акругі, часта і генерал-губернатар. Пратакты пасяджэнняў складаліся па-руску. Артыкулы чыталіся на рускай, польскай і французскай мовах. На пасяджэннях вырашаліся бягучыя арганізацыйныя пытанні. На гадавых сходах заслухоўваліся справаздачы аб дзейнасці камісіі. Інфармацыя аб рабоце камісіі рэгулярна змяшчалася ў газеце «Ви-

графіи, пожертвованных Г. Тышкевичем и особо 7000 томов, привезённых из упразднённых римско-католических монастырей здешних губерний.

2. Коллекция монет и медалей, заключающая в себе около 3000 экземпляров.

3. Коллекция гравюр, полиграфических, географических карт и атласов, медных гравированных досок, числом более 1000 экземпляров; в числе гравюр несколько весьма редких, особенно известных граве-

Унутраны выгляд Віленскага музея старажытнасцяў

Частка калекцыі братоў Тышкевічаў у Нацыянальным музеі Літвы

Міфы і легенды Беларусі

Уздоўж

3. Свойская птушка, якая ў беларускіх міфах уяўляецца вясчункай. 5. Вобраз, што бачыцца ва ўяўленні. 8. Дзень памінавання памерлых, які ў праваслаўных адзначаецца на 9-ты дзень пасля Вялікадня. 9. Старажытнае свята, звязанае з праводзімімі зімы, набліжэннем вясны. З гэтага свята і да Вялікадня нельга было шлюбаватца. 11. Нясвіжскі палац, ці ..., у якім, згодна з легендай, блукаў прывід Барбары Радзівіл. 12. Персонаж беларускай народнай дэманалогіі, сядзібны дух – апякун двара. 13. Ледзяны дзед, або ... Міфічная істота, якая, як і

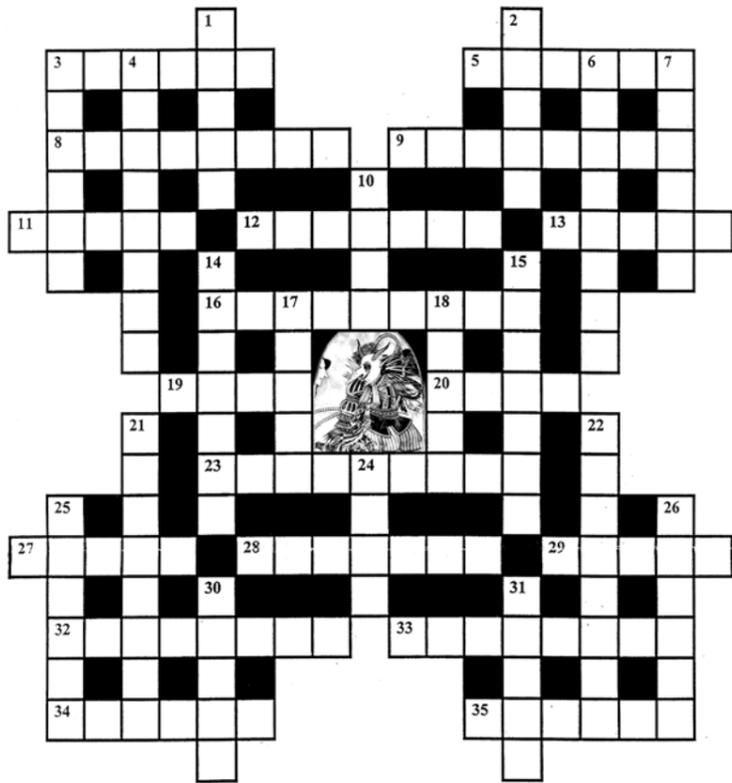
Зюзя, увасабляе зімовы холад. 16. Хрысціянскае свята, калі, згодна з павер'ем, сонца купаецца, грае, мяняецца ў колеры. Прыпадае на 27 верасня. 19. Звярок, вельмі папулярны персанаж беларускіх казак пра жывёл. 20. Травяністая лекавая расліна, якая займае значнае месца ў песенным, асабліва вясельным, беларускім фальклору. 23. Хатні прадмет, якім на Беларусі забаранялася біць карову, і цяжарная жанчына пазбягала пераступаць праз ... 27. Сукупнасць звычайў і абрадаў, якія ўзніклі яшчэ ў першабытным грамадстве. 28. Адно з бостваў славы, выявы якіх былі ўстаноўлены

князем Уладзімірам у Кіеве. 29. Драўляная пасудзіна – неадлучны арыбут казачнай Бабы-Ягі. 32. Яўстафій ... Беларускі археолаг, краязнавец, этнограф, якому сёлета 195 гадоў з дня нараджэння. Урадженец г. Лагойска. 33. Распаўсюджаная на Беларусі птушка, крык якой, паводле міфалогіі, азначае просьбу «піць-піць!». 34. Рэдкі, незвычайны выпадак (разм.). 35. Дах, або ... Паводле народных уяўленняў, менавіта пад ёй жылі душы продкаў.

Упоперак

1. Цень або ... На Беларусі існавала павер'е, што тыя, хто прадаў сваю душу чорту, не маюць ... 2. Адзін з багоў дахрысціянскага пантэона ў беларусаў. 3. Рагнедзін ... Гара на паўвыспе на возеры Дрыса (Расоншчына), дзе, паводле падання, была пахавана княгіня Рагнеда. 4. Адносіны паміж людзьмі, заснаваныя на паходжанні ад агульнага продка. 6. Уступленне ў шлюб паводле царкоўнага абраду. 7. Казачнае страшыдла ў выглядзе крылататага змея. 10. Адзін з важнейшых сімвалаў міфалогіі. 14. Дэманічная істота, жыхарка азёраў і рэк. У балладзе А. Міцкевіча – свіцязянка. 15. Клапан у музычным інструменце. 17. З'ява прыроды, праз якую, казалі, ведзьма пасылае свае чары, аднак, менавіта з ... лічылася магчымым адаслаць хваробы. 18. Невялікі літаратурны твор. 21. Кароткая песня жартаўлівага зместу. 22. Чыстая, святая птушка, якая прыносіць на Беларусь вясну. 24. Пабудова для памолу зерня. 25. Папараць-... Расліна, паданні пра якую звязаны на Беларусі са святам Купалля. 26. Якая ..., такая й слава (прык.). 30. Прадмет хатняга ўжытку. На Беларусі ... дамавік быў надзейным аб'рэгам ад варожых памкненняў. 31. Прывітанне беларускага народнага календара, прыпадае на 18 лютага. «... – каровіна свята».

Склаў Лявон ЦЕЛЁШ,
г. Дзяржынск

Народ пажартаваў

Занятае сэрца

У адной жанчыны з Перарова памёр муж. Засталася жанчынка з двума дзецьмі, васьмігадовым Міколкам і шасцігадоваю Марынкаю.

Прайшло колькі гадоў. Да яе пачаў сватацца пажылы ўжо ўдавец з Хлупінскай Буды, нялюбы той маладзіцы.

– Прабач, добры чалавек, – кажа яна «жаніху». – Я не магу палюбіць цябе, бо я ўжо люблю.

– Каго ж?

– Міколку і Марынку...

Мула, муса і выцірайло...

Амаль сорак гадоў прайшло з таго часу, як я ўпершыню прыехаў у Тураў на работу. Жыў у добраў, спагадлівай, ужо немаладой жанчыны

Вольгі Забеліч. І вось, у першую раніцу, як прагнуўся і выйшаў на двор, яна гаворыць мне:

– Вось, Мікалайка, мула, муй мусу. А от і выцірайло...

«Што яна кажа?» – думаю. А гэта, аказваецца, па-тураўску: бяры мыла, мый твар, вось і ручнічок...

Вольга Забеліч кажа мне: – Складзі гэтую сарочку.

Склаў, як здолёў, паклаў у шафу. А яна зноў:

– Я сказала, складзі сарочку...

Я, што мог, паскладаў...

Як даведаўся потым, «складзі» – гэта значыць «апрани».

(Паводле кнігі Міколы Котаві і Васіля Феранца «Тураўцы смяюцца»)

Малюнак Міколы ПІРГЕЛЯ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

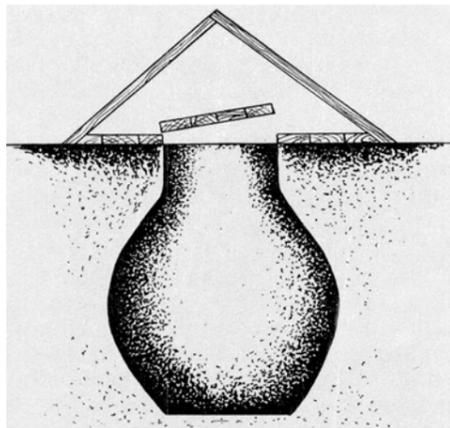
(Пачатак у № 1 за 2003 год)

«ЗЕМЛЯ» («Ziemia», «Зямля») – краязнаўчы ілюстраваны часопіс Польскага краязнаўчага таварыства, які выдаваўся ў Варшаве ў 1910–1914, 1919–1920 і 1922–1939 гг. па-польску. Друкаваў даследаванні па гісторыі матэрыяльнай і духоўнай культуры не толькі польскага, але і беларускага, украінскага, рускага ды іншых народаў. У часопісе супрацоўнічалі фалькларысты, этнографы і археолагі Я. Булгак, Ч. Пяткевіч, М. Федароўскі, К. Машынскі, В. Шукевіч ды інш. Былі змешчаныя матэрыялы пра Віцебск і Віцебшчыну (1912), пра калядаванне, беларускі народны тэатр і батлейку на Міншчыне (1913, № 10), народнае мастацтва (1931, № 6) і архітэктур (1925, № 10/12) Навагрудчыны, па гісторыі Полацкага ваяводства (1913), гарадоў Нясвіжа, Навагрудка, Слоніма (усе 1925, № 10/12), Ліды (1931, № 6).

ЗЕРНЕВАЯ ЯМА – сховішча для збожжа, вядомае са старажытнасці. Звычайна капалі ў гліністай глебе ў форме гладыша з вузкім горлам, глыбінёю 2–3 м. Магла змясціць да 15 чвэрцяў (аб'ём прыкладна 1 524 л) збожжа. Сцены ямы абпальвалі, потым абкладвалі саломай

ці бяроствай. Зерне тут можна было захоўваць некалькі гадоў. Такія ямы спарадычна сустракаліся ў Магілёўскай і Мінскай губернях да канца XIX ст. Меней іх было ў балоцістых мясцінах з высокім заляганнем грунтовых водаў. У канцы XIX – пач. XX ст. для захоўвання збожжа паўсюдна ў Беларусі будавалі свірны. Бяднейшыя сяляне захоўвалі ў кадаўбах ці скрынях.

ЗЕРНЬ – дробныя металічныя (пераважна срэбныя) шарыкі дыяметрам ад 0,4 мм, якія напайва-

Зерневая яма

юцца на арнамент з філіграні. З старажытнасці ёю аздаблялі фібулы, падвескі, бранзалеты ды інш. Выкарыстоўваецца і ў сучасным ювелірным мастацтве.

ЗЛІЖКІ – 1) традыцыйны абрад ачышчэння парадзіхі і бабкі-павітухі. Яны мылі рукі, суправаджаючы разнастайнымі магічнымі дзеяннямі і замовамі. Пасля павітуха атрымлівала падарунак; 2) абрад купання нованароджанага на трэці дзень пасля хрышчэння ў царкве. У ваду давалі авёс і хмель. Лакальныя назвы жмуркі, муравінкі. Пасля купання дзіця «ставілі» на кажух (каб было багатым), а ваду вылівалі ў такое месца, дзе не ходзяць людзі і жывёла (каб было спакойным). У наш час абрад поўнасю знік.

ЗЛЫДНІ – вобразы ў беларускай і ўкраінскай народнай дэманалогіі. Увасабленне бяды, нягоды, якія напалі на чалавека, ягоную сям'ю, гаспадарку. Уяўлялі іх у вобразе нябачных старцаў. Лічылася, што дзе яны паселяцца, там вечно будзе беднасць: «Упасліся злыдні на тры дні, а ў тры гады не выжывеш».

ЗМОВІНЫ – адзін з падрыхтоўчых этапаў вяселля; тое, што і заручыны (гл. «КГ» № 4 за 2009 г.).

ЗНАХАРСТВА – вядомыя са старажытнасці спосабы лекавання, якія суправаджаліся рознымі

рытуаламі. Спачатку не аддзялялася ад народнай медыцыны, пазней жа адасобілася як лячэбная магія.

Для лекавання розных хваробаў знахар скарыстоўваў замовы, магічныя дзеянні, зёлкі. Да яго звярталіся з такімі хваробамі, як «пярпалахі», ці «спуджанне», «порча», «суроцы» (хваробы ад ліхога вока), «падвей» (ад скразняку), «крыкса-пакса», «прыстрэк» ды інш. Звычайна знахары спецыялізаваліся на якой-небудзь адной хваробе. Некаторыя валодалі пэўнымі ведамі ў галіне народнай медыцыны, ведалі мясцовую флору, збіралі зёлкі і рабілі з іх адвары і настоі, разнастайныя мазі.

Распаўсюджванне знахарства было выклікана адсутнасцю медыцынскай дапамогі, а таксама – невуцтвам і забабонамі. Лічылася, што ў сувязі з ростам культуры і дабрабыту людзей, пашырэннем санітарнай асветы знахарства хутка знікне. Пасля распаду СССР назіраецца ўсплеск цікавасці як да традыцыйнага беларускага знахарства, так і да экзатычных для нас рытуалаў; абвесткі можна знайсці нават у газетах, на радыё і па ТБ. Апошнім часам пад ціскам грамадскай прымаюцца пастановы аб забароне рэкламы знахараў, магаў, ведзьмакоў, у сувязі з чым яны рэпрэзентуюць сябе пад іншымі абліччамі (псіхалогія, сацыялогія, баўленне вольнага часу і пад.).